

LBDIS

We know

LIVIU REBREANU

Calvarul

Prefață de Ion Simuț
Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

Editura Liviu Rebreanu

CUPRINS

<i>Romanul unei disculpări</i> (Ion Simuț)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	31
<i>Referințe critice</i>	33
CALVARUL	49
Avertisment	51
De ce?	53
Primejdia	61
Sabia lui Damocle	75
Cumpăna soartei	90
Gura lupului	103
A doua oară	114
Marginea prăpastiei	127
Goana	137
Catastrofa	159
De ce?	175

AVERTISMENT

Acum câteva luni s-a stins un poet foarte tânăr și foarte necunoscut. Ziarele, atât de grăbite să descopere fapte diverse, nici măcar nu i-au înregistrat moartea. Adevărat că moartea aceasta n-a fost prea senzațională. Un om și-a curmat viața în clipa în care a înțeles limpede că, între el și oamenii spre care năzuise din toate adâncurile sufletului său, s-a deschis o prăpastie – atâta tot. Ce poate să însemne moartea unui om la vremea atâtor bătălii înverșunate în care se topesc zilnic mii de vieți? Și-apoi moartea însăși nu e dureroasă; îngrozitoare este numai calea până la ea. Căci pe calea aceea se spulberă speranțele, sângerează inimile, se sfâșie sufletele...

În urma poetului mort de bunăvoie a rămas un teanc de file stropite cu sânge. Le-am răsfoit din curiozitate. Pe urmă am citit cu luare-aminte. Era povestirea unei agonii zbuciumate, zvârlită pe hârtie într-o grabă înfrigurată, în ultimele ceasuri ale scriitorului. Mi s-a părut interesantă, mai ales că este sinceră ca o spovedanie.

Războiul e o tragedie uriașă alcătuită dintr-o complexitate de tragedii mărunte. Câte milioane de oameni a înghițit măcelul, atâtea milioane de drame a stârnit în lume, unele zdrobind numai trupurile, altele strivind sufletele. Și poate că cele mai tăcute, ascunse, zăvorâte în tainițele inimii, au fost cele mai cumplite. Gloanțele, obuzele și toate uneltele născocite spre a omorî cât mai mulți oameni au cel puțin silința de-a ucide repede, de-a sfârși mai curând chinurile trupești; pe când suferințele sufletești rod

LIBRIS | We know books
îndelung temelia vieții, ca o ceată de carii flămânzi, până ce izbutesc s-o sfârâme.

În paginile acestea, găsite în fața unui mort, războiul nostru, prea bogat în dureri, e mai mult decât un laitmotiv sfărăitor. Nu i se vād zvârcolirile muiate în bălți de sânge, nu i se aud fanfarele eroice, nici vaierele de doliu, dar i se simt pretutindeni palpitațiile vijelioase, atotcuprinzătoare. Trece peste un om, îl calcă în picioare, i se încuibază în inimă, îl stăpânește și, în cele din urmă, îl aruncă în ocna morții.

Ar fi fost poate potrivit să dau în vileag manuscrisul întocmai. Ar fi avut însă o înfățișare de actualitate care i-ar scade prețul omenesc. De aceea am schimbat mai toate numele, care în original sunt purtătoarele unor persoane mai mult sau mai puțin cunoscute; am lăsat numai câteva, de-ale acelora ce, din diverse considerații, îmi închipuiesc că vor supraviețui frământărilor de astăzi. Am suprimat apoi unele pasagii care mi s-au părut că îngreuiază fără folos mersul povestirii, precum și, pe cât s-a putut, supărătoarele repetări de fapte și expresii. De asemenea, nu m-am sfiit să îndrept pe ici-colo stilul, fără totuși a altera forma generală care, prin spontaneitatea și chiar prin neglijențele ei, constituie o parte bună din farmecul cărții. Și, în sfârșit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăși în părți numerotate.

Se cuvine să mai adaog, pentru încheiere, că toate câte le povestește poetul dispărut sunt lucruri întâmplare aievea. Dacă totuși pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viața care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume.

L. Rebreanu
Martie 1919

DE CE?

1

Mă numesc Remus Lunceanu. Sunt de treizeci și unu de ani. Unii mă cred mai tânăr, fiindcă sunt slăbuț, iar alții mai bătrân, poate pentru că părul mi-e alb ca oaia... Multă lume mi-a spus că aș fi simpatic uneori. Cu toate acestea puțini m-au iubit. Aș putea zice chiar că nimeni nu m-a iubit cu adevărat. Am o sumedenie de prieteni, când îmi merge bine, și n-am nici unul, când aș avea nevoie.

Sunt convins că am talent... Acuma, la marginea prăpastiei, îmi pot îngădui toată sinceritatea. Da, deseori, în sufletul meu, mi-am zis că sunt poate genial. Cine știe? E posibil să fiu, sau cel puțin ar fi fost posibil. Noroc însă n-am avut în viață. Numele meu a circulat numai în cercul acela prea strâmt care se cheamă „lumea literară și artistică“, și încă și în cercurile acestea!... Viața te îndoiaie, te sucește, te îmbrânțește și-ți impune compromisuri de care ți-e silă. Inima ta te mână spre înălțimile albastre și soarta te târăște în noroiul ulițelor fără soare.

Am fost modest și timid totdeauna. Gălăgia m-a îngrozit. Poate dacă n-aș fi fost așa, azi n-ar trebui să mă recomand cu atâta stăruință și nici să scriu ceea ce scriu. Dar revolverul e aici, lângă mine, acum. Dacă întorc puțin ochii îi văd gura neagră, cocoșul amenințător... Trebuie să mă grăbesc. Ceasurile îmi sunt numărate. Mi-au mai rămas atât de puține! Nici să mă înduioșez nu mai am

vreime... Se apropie zorile și nu se mai poate să văd răsăritul soarelui!... Nu, nu! E hotărât. M-am hotărât! Înainte, înainte!...

Cusururi multe mi-a hărăzit Dumnezeu. Și multe păcate. Și multe slăbiciuni. Mi le-am cunoscut totdeauna fără înconjur, ceea ce nu fac niciodată cei isteți în viață. Istețimea mea în viață, vai de ea... N-am știut să mă apropiu de oameni. Așteptam să se apropie ei de mine. Și nici ei nu prea s-au apropiat. Eram o fire de veșnică opoziție. Contraziceam cât puteam. Aceasta n-ar fi rău. Asemenea temperamente răzlesc și se impun în lume, când sunt însoțite de căldură și mai ales de vehemență. Eu însă am fost contrazicătorul calm, agasant, plicticos, care, izbândind, lasă ură sau indispoziție în urmă. De multe ori, în discuții, după ce opoziția mea triumfa, simțeam cum se așază gheața în sufletele celor convinși, și parcă-i auzeam cum gândesc cu toții:

„O fi având dreptate, dar e scârbos...”

M-am silit să-mi schimb firea. Și n-am izbutit. Din pricina aceasta apoi s-a urzit în jurul meu o atmosferă stranie, în care se prind prea lesne toate bănuiele, toate învinuirile, toate săgețile otrăvite. Un prieten, care se înfură când îi imputam că nu mă iubește îndeajuns, odată, plângându-mă că cutare m-ar fi ponegrit, mi-a zis zâmbind cu un înțeles adânc:

– Ce-are a face, dragul meu? Ție nu-ți pasă de nimic...

Niciodată n-am știut să protestez și să mă revolt la vreme. Jicnirile mă amuțeau, în loc să mă facă să izbucnesc cu emfază. Mă durea zile întregi cea mai neînsemnată aluzie răutăcioasă, mă frământa și mă chinuia, dar nu eram în stare s-o abat cu furia spontană care retează ascuțiturile. Mă mulțumeam în cele din urmă cu conștiința cinstei, uitând că cinstit nu e acela care e cinstit, ci acela pe care ceilalți îl consideră cinstit, chiar dacă inima lui ar fi mai neagră ca postavul pompelor funebre...

M-am însurat la o vârstă când alții visează amante, care se schimbă ca și cămășile. Nevastă-mea e drăguță și bună, și e singura ființă de care sunt aproape sigur că mă iubește, afară de mama, care mi-a păstrat, săracuța, un cult special, fiindcă îi seamănă în toate privințele. Tina mea mă vede cuceritor și genial, mai

ales când e în toane bune. Mă ridică în slavă pretutindeni unde poate, ceea ce face impresie asupra unora, căci admirațiile mereu repetate sunt molipsitoare, ca și calomnia. Trei sferturi din confracții mei de azi și-au făcut celebritatea lăudându-se singuri în scris și prin viu grai, până ce a sfârșit și lumea să creadă cum cred ei.

Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței. Nevasta și copiii îmi sunt toată mângâierea în viață și toată averea, adică îmi erau... Poate că e cam caraghios s-o spun. Dar acum pentru mine nimic nu mai e caraghios, acum când peste câteva ore...

Nu, nu vreau s-o iau înainte. Am nevoie de ordine, oricât îmi vine de greu să fac ordine în mintea care în curând nu va mai trebui să se zbuciume...

Aș fi vrut să trăiesc cel puțin atâta, să-mi văd mărișori copiii. Mă gândeam fetița s-o fac dansatoare, fiindcă e frumoasă, mlădioasă și grațioasă. De multe ori ne-am certat cu nevastă-mea din pricina aceasta, căci ea ține foarte mult la traiul liniștit, burghez, cu leafă fixă și sigură... De-acuma va putea face orice cu ea. Eu nu voi mai avea nici un amestec...

Pierd șirul, iată... Spun lucruri fără importanță, când am atâtea, însemnate, pe care trebuie să mi le scot din inimă înainte de a-i opri bătăile. Ce greu este să coordonezi când sufletul îți geme de povara durerilor!

De-abia acum îmi aduc aminte că am uitat să spun tocmai ceea ce ar fi trebuit să arăt în primul rând: sunt ardelean. Asta-i tot. De vreo zece ani am venit în țară. Dincolo fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc. Sună a frunză goală adaosul acesta și totuși câte doruri naive cuprinde... Numai cel ce a trăit între străini vrăjmași știe și poate simți și prețui cu adevărat nostalgia cea mare și copleșitoare. Mi-a trebuit o sfortare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o poezie proastă în buzunar și speranțe mărețe în minte. De câte ori n-aș fi avut dreptul să regret sfortarea aceea, de câte ori! Și n-am regretat-o nici chiar azi, când...

Deziluziile au venit curând, veșnic noi.

N-am găsit iubirea pe care o aduceam eu de-acasă. Am fost nevoit s-o închid bine în inima mea, s-o tănuiesc și s-o apăr de glume și de ironii. Pe-atunci, care dintre profeții de azi ar fi îndrăznit să proclame ceea ce se împlinește? Pe-atunci alte lozinci aveau căutare, și visătorii erau puși la colț...

În lume numai cel ce țipă are dreptate. Și mie, vai, urâtă mi-a fost gălăgia de orice fel... Și frazele care înlocuiesc sentimentele și astupă golurile!

M-am uitat împrejur și am văzut, și multe speranțe am pierdut din cele frumoase. M-am retras în ungher, umil, irosindu-mi visurile ca un sihastru. Și anii au trecut peste mine și m-au călcat în picioare și mi-au înnebăușit glasul. Ce mai putea rămâne din visurile de odinioară?

Măcar de-aș fi avut temperament de luptător. Războinicii se adună, se frământă în gura mare, se îmbulzesc, înaintează... Dar lupta nu mă ademenise niciodată. Se vede că mă născusem în zodia învinșilor lipsiți de îndrăzneală și de vigoare. Dacă aș fi fost astfel poate că nici nu mai veneam aici, poate că rămâneam acolo unde războiul era o stare normală, unde e veșnic nevoie de luptători...

Războiul!

Am ajuns, în sfârșit. De-acuma va merge mai lesne. Nu-mi va mai fi teamă că voi pierde șirul...

2

A venit sub forma unui afiș mic, pe care scria cu litere roșii: mobilizarea... L-am văzut întâia oară în geamul tutungeriei de-alături. Și inima mi-a tremurat și ochii mi s-au umplut de lacrimi. În sfârșit! De câte ori n-am visat eu clipa aceasta, deși, sau mai ales că gura-mi fusese mută!

Niciodată n-am simțit mai mare fericire. Trebuie să fi fost chiar cam ridicol puțin. N-aveam răbdare și nici stare. Mă întorsei

repede acasă. Nevastă-mea s-a uluit văzându-mă cu ochii aprinși, cu obraji îmbujorați...

– S-a făcut, Tinico! A sosit ceasul...

Dar nu am putut sta acasă. Bucuria cere s-o plimbi ca și o haină nouă. Am hoinărit toată ziua mișcat, zăpăcit, răgușit de în-suflețire... A fost ziua cea mai veselă și mai fericită din toată viața mea, care se încheie acum...

A doua zi veni doctorul Aurel Neamțu, un prieten și consă-tean, îmbrăcat în uniformă.

– Ei, ce faci? îmi zise, zâmbind cu mulțumirea ce strălucea pe fețele tuturor atunci.

– Cum ce fac? Merg. Mai încape vorbă? Eu nu-s patriot de cafenea, mă știi...

– Da, dar nu e atât de simplu cum îți închipui. Ceilalți sunt toți aranjați...

– La biroul de informații? Mulțumesc. N-am stofă de infor-mator și-mi repugnă meseria asta. Cred că pot pretinde să mi se îngăduie să-mi fac datoria întreagă la locul de onoare!

Mă aprinsesem, și omul aprins e totdeauna declamator puțin. Se oferi să meargă cu mine la Ministerul de Război de îndată. El, cu uniformă, răzbea mai ușor.

Am pătruns la un căpitan foarte ocupat. A aruncat o ochire pe hârtiile ce i le prezentam și mi-a răspuns grăbit:

– La Statul-Major, domnule, nu aici... Noi n-avem vreme să ne ținem d-astea. La Statul-Major, în strada...

Leșii contrariat puțin.

– Nu ți-am spus că va merge greu? îmi zise tovarășul.

– Haidem la Statul-Major!

Am scris degrabă altă petiție, am adăugat actele. Am izbutit să intrăm numai în curtea reședinței Statului-Major. Trebuia să vorbim cu un colonel. Mi-a luat însă hârtiile un maior dintr-o fereastră. Dar mi le-a înapoiat numaidecât, zicând:

– Treci dumneata la Ministerul de Război în strada... Acolo se rezolvă chestiile acestea...

– Tocmai de-acolo vin, domnule maior... Mi s-a spus că aici...

— Da? Foarte rău... Aici avem alte daraveri... În orice caz, aşteaptă câteva zile, sau o săptămână, două, până se vor linişti puţin lucrurile şi încearcă din nou la minister în strada...

Convorbirea s-a sfârşit. Alt client mi-a luat locul sub fereastră.

Ce să fac?... Să aştept? Bine, să aştept. Într-adevăr, primele zile de mobilizare impun sarcini uriaşe autorităţilor militare. Nu-i de mirare că n-ajung să se țină de asemenea mărunţişuri. Voi aştepta. N-am ce face. Trebuie să aştept...

Am aşteptat. Am găsit şi o consolare. Tiberiu Cordoveanu, un locotenent de dincolo, refugiat în timpul războiului, un luptător cunoscut de toată lumea, aştepta ca şi mine, fiindcă de asemenea nu voia să se războiască la partea sedentară. Dacă el trebuie să aştepte, de ce n-aş putea aştepta şi eu?

Am aşteptat două săptămâni şi pe urmă m-am înfiinţat iar la Ministerul de Război. Acelaşi căpitan grăbit m-a întâmpinat. Doar că acumă părea ceva mai nervos.

— Nu ți-am spus să mergi la Statul-Major?

— Am fost şi m-au trimis înapoi aici.

— Aici? Aici? Aici? scandă căpitanul, fluturându-mi hârtiile cu mirare. Aici degeaba vii... Cel puţin acumă e degeaba. Poate mai târziu! Mai aşteaptă şi dumneata niţel. N-avea frică, nu se isprăveşte războiul așa repede...

— Atunci, cel puţin să las actele, să mă aveţi în vedere?... Îmi daţi un număr ca să ştiu să le iau urma şi...

— Nu-i nevoie... Hârtoage avem destule... Când va veni rândul dumneavoastră o să se anunţe.

Peste o săptămână m-am îmbulzit din nou în cabinetul căpitanului. De astă dată mi-a zis zâmbind, compătimitor:

— Bine, domnule, dumneata de ce nu te astâmperi? Ții cu orice preţ să mori? Du-te şi-ţi vezi de treabă! Avem noi grije de dumneavoastră...

— Cu toate acestea aş vrea să-mi văd situaţia clarificată. O să las actele, sau poate mai bine să le trimit prin poştă, ca să am o dovadă?...

— Aşa să faci... Bună ziua!...

Am împachetat bine toate hârtiile. M-a costat nouăzeci de bani expedierea. Recipisa mi-a rămas în portofoliu. O amintire. Cu atâta m-am ales de altfel.

Cu căpitanul n-am mai îndrăznit să dau ochii. Mă temeam că în cele din urmă o să mă dea afară. Observasem că-i devenisem o obsesiune. Dar peste câteva zile am aflat de la un sergent mai milostiv că hârtiile mele au sosit și că au căzut chiar în mâinile căpitanului. Îmi închipuiesc cum m-a blagoslovit văzându-le...

De-acuma totuși mă mai liniștii. Bine că sunt actele sub ochii celor hotărâtori. De rezolvat trebuie să se rezolve. Când e atâta nevoie de oameni, s-ar putea să se înlăture?

Cu toate acestea, inactivitatea, în momentele când se vedea că e nevoie de puterile tuturor, mă omora. Aș fi dorit să fac orice în așteptare. Aveam ceasuri de disperare aproape. Toată lumea să fie oare folositoare, numai eu nu?

Credeam că voi fi chemat undeva, oriunde. Dar când am văzut că chemarea nu vine, m-am hotărât să mă ofer singur: Cine știe cât poate să țină rezolvarea în care îmi pusesem nădejdea? Până atunci să stau cu mâinile în sân?

Într-o zi văzui că e nevoie de desenatori la direcția munițiilor.

„Până una-alta și aici aș putea fi de folos! mi-am zis. Mă pricep la desen puțin, și, în orice caz, nu sunt prost...”

Am bătut, și poarta nu mi s-a deschis...

Iarăși văzui că se caută, la serviciul supravegherii internaționale sau prizonierilor, oameni care să cunoască mai multe limbi străine...

– Bravo! Iată un loc unde trebuie să fie nevoie de mine!

Am bătut, și porțile au rămas închise...

Mi-am luat inima în dinți și m-am oferit la serviciul care-mi era cel mai urât, la cenzură. Șeful de cabinet, un băiat foarte cumsecade, mi-a primit cererea și tot el mi-a înapoiat-o peste câteva zile.

– Mai așteaptă și tu nițel... Trebuie să se aranjeze și situația voastră azi-măine! mi-a spus dânsul cu o căldură care voia să fie încurajare sau consolare.

LDIS | We know books

Azi-măine! Când aud acumă vorba asta, mi se pare o ironie usturătoare. Săptămâni întregi, luni de-a rândul a ținut acel „azi-măine“.

Și războiul își urma calea însângărată și glorioasă, începea să ne zgâlțâie frontierele, să ne zguduie munții ocrotitori. O amenințare mare plutea în văzduh, cutremurând sufletele, răspândind înfrigurarea. Vrajmașul se năpustea cu furie să ne puie genunchiul pe grumaz. Vitejia se fărâmița în fața puhoiului cotropitor. Loviturile alternau când ici, când colo. Nici o jertfă nu li se părea prea mare, atâta le era de cumplită setea de răzbunare... Brațele noastre prindeau să slăbească. Ne împuținam, parcă văzând cu ochii. Se astupa colea un gol, și dincolo se ivea îndată altul; povestea antereului lui Arvinte. Lumea toată ne privea, ne compătimea și ne trimetea fraze. Și vlaga noastră se scurgea din mii de răni...

3

Casa noastră luase foc și eu trebuia să privesc neputincios...

Mă revoltam acasă, singur, amărât. Devenisem plictisit, posomorât... Doar câte un zvon optimist mă mai înviora, chiar dacă vedeam că nu poate fi serios. În ceasurile grele speranța e cea mai vie și mai mângâietoare și se agată bucuroasă de toate închipuirile. Nu se poate să ne prăbușim când avem dreptatea în frunte. Nu se poate! Nu se poate!

Și așteptam mereu...

Azi-măine!

Din când în când, mai călcam pe la Ministerul de Război. Nu mă mai duceam la căpitanul meu. Îmi dădeam seama că, în zilele acelea, ar fi avut dreptate să mă poștească să închid ușa pe dinafară. Dar aveam acumă pe sergentul blajin, cu ochii speriați, cu glasul blând... Îl îndrăgisem... La dânsul mă opream. Părea că-mi înțelege sufletul. Îmi zâmbea când mă vedea intrând în odaia veșnic plină de oameni cu fețele îngrijorate. Și mereu îmi șoptea cu o nădejde curată în voce:

– Nimic... Tot nimic... Mai ai răbdare...